

# Uczenie się w szkole, wymiana subiektywnego środowiska szkolnego, uczenie się roli.

Szkoła tworzy fundament wykształcenia – łagodnie wprowadza w świat wiedzy. Dbą o harmonijny rozwój: intelektualny, etyczny, emocjonalny, społeczny i fizyczny. Celem kształcenia jest przyswojenie wiedzy w podstawowym zakresie oraz zdobycie umiejętności korzystania z tej wiedzy podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów.

Kluczowe kompetencje, w które szkoła ma wyposażać ucznia, to: czytanie, myślenie matematyczne, myślenie naukowe, umiejętność komunikowania się, umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, umiejętność uczenia się, umiejętność pracy zespołowej. Zatem najkrócej uczenie się to znaczy rozwijać intelektualnie.

Psycholodzy stosują różne podziały czynności intelektualnych człowieka. Piszą o myśleniu twórczym, krytycznym, ale też o klasyfikowaniu, rozumowaniu przez analogię, myśleniu przyczynowo-skutkowym. Myślenie jest utożsamiane z inteligencją. Definicji inteligencji jest mnóstwo. Popularna wśród psychologów mówi: inteligencja to jest to, co badają testy inteligencji. Dzisiaj dużo się pisze o inteligencji wielorakiej, emocjonalnej, społecznej. Wspomaganie rozwoju intelektualnego ucznia należy do podstawowych zadań szkoły.

Zdaniem J. Piageta, dziecko, aby rozwijać się intelektualnie, musi być przede wszystkim aktywne — ma działać w swoim otoczeniu, obserwować skutki własnych przekształceń, a także je werbalizować. Wiedza w tej teorii jest wynalazkiem, konstrukcją powstającą w umyśle człowieka, wynikiem jego aktywności. Jean Piaget wyróżnił trzy rodzaje wiedzy:

- wiedza fizyczna to wiedza o fizycznych właściwościach przedmiotów i zdarzeń; dziecko zdobywa ją poprzez własne zmysły, obserwowanie, słuchanie, dotykanie, manipulowanie przedmiotami;
- wiedza logiczno-matematyczna jest konstruowana na podstawie myślenia o doświadczeniach z rzeczami i zdarzeniami, czyli działania na przedmiotach, ale przedmioty tylko pośredniczą w konstruowaniu wiedzy;
- wiedza społeczna to wiedza potrzebna do tego, żeby człowiek potrafił funkcjonować w grupie społecznej; jest konstruowana na podstawie interakcji społecznych, współpracy i współdziałania z innymi.

W rozwoju poznawczym człowieka J. Piaget wyróżnił stadia, które następują po sobie w takiej kolejności:

- od narodzin do około 2. roku życia dziecko znajduje się w okresie inteligencji sensoryczno-motorycznej; poznaje wtedy świat przez zmysły oraz działanie w przestrzeni;

- od około 2. roku życia do około 11. roku życia w umyśle dziecka kształtują się operacje konkretne; najpierw są to wyobrażenia przedoperacyjne (do około 7. roku życia), a potem operacje konkretne; dziecko zaczyna używać rozumowania operacyjnego wtedy, kiedy może manipulować konkretami;
- od około 11. roku życia dziecko zaczyna rozumować operacyjnie na poziomie formalnym, czyli tak jak dorośli.

Wszystkie dzieci, niezależnie od środowiska, w jakim się wychowują, i systemu edukacji, jakim są objęte, przechodzą przez takie same etapy rozwoju poznawczego, w takiej samej kolejności. Uczenie się polega na gromadzeniu doświadczeń, z których człowiek wydobywa to, co się powtarza, i z tego konstruuje w swoim umyśle wiedzę. Najlepiej, gdy te doświadczenia są osobiste. Cudze doświadczenia można tylko obserwować, żeby się na nich uczyć; trzeba rozumować na poziomie operacji formalnych. Przysłowie o uczeniu się na cudzych błędach zaczyna działać dopiero na pewnym etapie rozwoju. Z chwilą wstąpienia dziecka do szkoły, nauka i wykonywanie stawianych przez nią zadań staje się głównym obowiązkiem i pracą ucznia oraz głównym czynnikiem jego psychicznego rozwoju. Szkoła jest więc środowiskiem społecznym dziecka w którym następuje funkcjonowanie i rozwój psychiczny dziecka.

Jego proces nauczania rozpoczyna się nie z chwilą wstąpienia w progi szkoły „nauka szkolna nie buduje się nigdy na pustym terenie nauczania dziecka zaczyna się długo przed początkiem jego nauki w szkole”. W wieku przedszkolnym uczenie się i zdobywanie doświadczeń odbywa się w sposób okolicznościowy, najczęściej przez otoczenie i przez samo dziecko w sposób niezamierzony. Ta forma uczenia się będzie trwała dalej i przynosiła efekty w dalszych latach życia dziecka, gdy nastąpi zamierzone uczenie się w wieku szkolnym.

Szkoła pod opieką i kierunkiem nauczyciela pozwala zdobyć dziecku podstawy wiedzy naukowej, jak i przyswojenie tej wiedzy w sposób umożliwiający stosowanie jej w praktyce. Jest to zadanie dla dziecka trudne i nowe. Jeśli jest ono pozytywne realizowane na poszczególnych szczeblach szkoły, staje się potężnym czynnikiem dobrego rozwoju dziecka. Nauczanie i rozwój dalej bowiem są ściśle ze sobą związane przy czym nauczanie nie musi dostosować się ściśle do aktualnych możliwości dziecka, ale może wyprzedzać rozwój prowadząc go za sobą. Od stosunku do nauki i obowiązków szkolnych samego dziecka od treści podanej wiedzy oraz sposobu jej przyswajania zależy jaką rolę spełni szkoła w rozwoju jego psychiki. Przebywanie dzieci w szkole i pod jej wpływami nadają jej rangę społeczną i kulturową. Szkole przypadają dziś wzmożone działania w przygotowaniu młodej generacji do uczestnictwa w życiu społecznym i do jego socjalizacji. Wykształcenie i jego umiejętności, które w tym czasie zdobywają warunkują postęp, stąd „wielka rola szkoły wśród instytucji społecznych współdziałających w realizacji zadań dydaktyczno – wychowawczych” B. Suchodolski (1985).

Szkoła jest instytucją społeczną, w której aktualizuje się rozwój dziecka zapoczątkowany w rodzinie, jest miejscem nauczania i wychowania.

Wiele instytucji społecznych pełni funkcje kształcenia w stosunku do jednostki, ale szkoła realizuje ten cel jako podstawowy. Posiada ona w tym zakresie unikalne kompetencje merytoryczne i formalne, związane z obowiązkiem szkolnym, systemem świadectw i dyplomów. Celem dydaktycznym szkoły jest oddziaływanie na rozwój jednostki, zaznajomienie jej z trwałym dorobkiem ludzkości w różnych dziedzinach. Dokonuje się to nie jak w innych instytucjach okazjonalnie, lecz w formie zintensyfikowanej poprzez specjalne programy nauczania.

Systematyczna ich realizacja jest podstawowym zadaniem szkoły. Na jej terenie współdziałają we wzajemnych interesach uczniów z nauczycielem. Pierwszy przychodzi do szkoły po to by uczyć się, funkcja drugiego polega na organizowaniu działań kształcących.

Szkoła i nauczyciel najlepiej oprócz domu rodzinnego oddziałują na uspołecznienie swoich uczniów. Wprowadzając swoich uczniów i wychowanków w kulturę kraju, szkoła przekazuje im określoną sumę wiedzy. Przez właściwe kierowanie nauką szkolną dziecko szybko w jego oczach zaczyna wyrastać nowy autorytet - nauczyciel, który na terenie szkoły i we wszystkich sprawach z nią związany zaczyna przerastać autorytet rodziców. Dziecko stara się jak najściślej przystosować się do stawianych przed nim w klasie zadań i współdziałać z nauczycielem.

Kierowanie społecznym rozwojem dzieci przebiega w szkołach i klasach nierówno. Najczęściej skupienie uwagi nauczyciela jedynie lub głównie na procesie nauczania i na rozwoju umysłowym uczniów stwarza sytuację w której socjalizacja dzieci dokonuje się samorzutnie w sposób słabo kontrolowany lub prawie nie kierowany. Chociaż wykonywanie wspólnych zadań, wspólna praca klasy nad przyswajaniem materiału nauczania ćwiczy dzieci we współpracy i współdziałaniu, sytuacje te jednak nie wystarczają do pełnego rozwinięcia się i ugruntowania cech społecznych u wszystkich uczniów. W tym kierunku podejmowane są specjalne zabiegi, stawianie dziecku określonych zadań wysuwanie konkretnych wymagań i dostarczenie mu różnorodnych doświadczeń w kontaktach z wychowawcami oraz kolegami.

Oprócz funkcji dydaktycznych szkoła posiada funkcje opiekuńczo - wychowawczą która wyraża się w tworzeniu na terenie szkoły i środowiska jak najbardziej korzystnych warunków intensyfikujących rozwój psychiczny i samokrytyczny dziecka. Warunki te mają umożliwić pełną realizację potrzeb uczących się dzieci i młodzieży.

Z chwilą osiągnięcia przez dziecko dojrzałości szkolnej, podjęcie przez nie roli ucznia poszerza się i wzbogaca jego środowisko wychowawcze, oraz zmieniają się jakościowo formy oddziaływań pedagogicznych, jakim podlega. Większość dzieci pozostaje nadal w kręgu wpływów wychowawczych domu rodzinnego, inna staje się jednak ich pozycja w rodzinie, zmieniają się obowiązki wymagania i przywileje, na nowych zasadach. Układają się stosunki dziecka z rodzicami i rodzeństwem. Zmiany te

zachodzą nie tylko, że dziecko wchodzi w kolejne stadium rozwoju, lecz determinuje je przede wszystkim nauka szkolna.

Jest rzeczą jasną, że w tym stadium szkoła zaczyna pełnić rolę, „drugiego obok rodziny, środowiska wychowawczego, które w sposób bezpośredni wywiera wpływ na rozwój dziecka”. (M. Przełęcznikowa 1983).

Działalność wychowawcza szkoły ma jednak w odróżnieniu od wychowania w rodzinie, charakter czynności planowych, realizujących z góry wyznaczone i określone cele i zadania. Programy wychowawcze szkół różnego typu i stopnia, na równi z odpowiednimi programami nauczania, ukierunkowują prace grona pedagogicznego z dziećmi i młodzieżą. Programy te są zgodne z polityką oświatową.

### **Wyznaczniki warunkujące osiągnięcia szkolne uczniów**

Osiągnięcia szkolne uczniów są uwarunkowane czynnikami społecznymi, psychologicznymi i pedagogicznymi, a postępy ucznia w nauce zależą głównie od ich stopnia gotowości do pracy. Poziom inteligencji uczniów jest tym czynnikiem, od którego zależą w dużej mierze uzyskane przez nich wyniki w nauce. Jednocześnie poziom uzdolnień umysłowych nie przesądza automatycznie o jakości tych wyników. Często bowiem bywa tak, że uczniowie bardzo zdolni, wykazują bardzo wysoki iloraz inteligencji, uzyskują w szkole wyniki nie współmiernie niskie w stosunku do możliwości intelektualnych, jakimi dysponują. Istnieje związek pomiędzy poziomem inteligencji uczniów a warunkami ich życia w środowisku społecznym. Niekorzystne warunki środowiskowe, z reguły powodują obniżenie ogólnego poziomu jego sprawności umysłowej. Wśród różnych czynników biopsychicznych, determinujących postęp uczniów w nauce niemałą rolę odgrywają: temperament, cechy charakteru, niesprawne lub wadliwe funkcjonowanie narządów zmysłowych, niestałość emocjonalna, zły stan zdrowia oraz zaburzenia procesów poznawczych. Inną grupę czynników stanowią czynniki pedagogiczne. Czynnikiem decydującym o losach szkolnych uczniów jest praca dydaktyczno-wychowawcza szkoły i nauczyciela. Uznając istotny wpływ czynników pedagogicznych na postępy uczniów w nauce, trzeba równocześnie zwrócić uwagę, iż czynniki te są bardzo liczne, a także bardzo różne. Do najważniejszych należą: treść formy, metody, oraz środki wychowania i nauczania a ponadto warunki w jakich przebiega praca dydaktyczno-wychowawcza np. nauka na stan liczebny klasy, określony poziom kwalifikacji zawodowych nauczycieli i ich pozycja społeczna. Na brak postępów w nauce u dzieci ogromny wpływ ma także osobowość nauczyciela, jego poziom umysłowy i moralny, jego postępowanie, stosowane przez niego metody wychowania i nauczania. Brak postępów w nauce wiąże się z treścią, bądź też z organizacją lub metodami i środkami nauczania i wychowania. Dotyczą one głównie przeładowania programów, które wymagają od dzieci pracy ponad siły.

Jan Konopnicki wyróżnia cztery grupy czynników warunkujących osiągnięcia szkolne uczniów. Pierwszą grupę stanowią czynniki intelektualne, które wiążą się z umysłowymi zdolnościami dziecka,

czyli - jak się to dawniej nazywało - inteligencją. Niski poziom umysłowy stanowi przyczynę niepowodzeń w nauce szkolnej ale nie jest on decydujący. Duża liczba dzieci, które mają trudności w spełnianiu wymagań szkoły, dysponuje zdolnościami wyrażającymi się w umiejętnym manipulowaniu przedmiotami. Tych zdolności nie zmierzają żadne testy i nie może ich zauważyć w normalnym toku pracy żaden nauczyciel. Drugą grupę czynników ściśle związanych z osiągnięciami uczniów w nauce szkolnej tworzą czynniki emocjonalne. Wszelkie pomiary odchylenia emocjonalnego od normy są jeszcze trudniejsze niż różnorodne i kontrowersyjne badania zdolności umysłowych. Emocjonalne odchylenie od normy, które często nazywamy zaburzeniami emocjonalnymi ujawniające się między innymi w braku zaufania we własne siły, braku ochoty i ambicji do nauki, a przede wszystkim w braku umiejętności skupienia się jest często głównym powodem niemożności osiągnięcia sukcesu w nauce. Dlatego też nie możemy ich lekceważyć. Te formy zachowania się dzieci, są przeszkodami, które musimy usunąć, jeśli chcemy dziecku zapewnić powodzenie w nauce. Trzecią grupę czynników stanowią czynniki społeczne. W poszukiwaniu przyczyn społecznych niepowodzenia w nauce szkolnej należy zwrócić szczególną uwagę na organizację środowiska w jakim przebywa dziecko. Braki i niedomagania środowiska wychowawczego albo nie pozwolą na wyrobienie społecznej postawy u dzieci, albo przyczynią się do ukształtowania w nich antyspołecznej postawy. Wszelkie formy upośledzenia społecznego dziecka utrudniają, jeśli nie uniemożliwiają w ogóle powodzenie w nauce. Nie wolno zatem dopuścić aby warunki społeczne decydowały o dalszych losach dzieci. Niepowodzenie w nauce to pierwszy etap krzywdy jaką społeczeństwo wyrządza dziecku. Żadne środki psychologiczne i dydaktyczne nie na wiele się przydadzą, jeśli dziecka spod wpływów tych warunków nie usuniemy. Ostatnią grupę czynników wyodrębnionych przez Jan Konopnickiego stanowią tzw. czynniki szkolne, które można podzielić na dwa rodzaje: organizacyjne i dydaktyczne. Pierwsze tkwią w samej organizacji szkoły i jej programach, drugie w niewłaściwej organizacji pracy dydaktycznej. W organizacji szkolnictwa największą trudnością uniemożliwiającą jakiegokolwiek działanie zaradcze jest jej sztywność. Do przyczyn dydaktycznych w ścisłym tego słowa znaczeniu zaliczamy braki w wiadomościach w przedmiotach podstawowych, które z kolei uniemożliwiają dziecku osiągnięcie powodzenia w przedmiotach innych. Dydaktyczne przyczyny, które mogą wpłynąć na osiągnięcia szkolne uczniów według M. Tyszkowej to treści nauczania wyznaczone programem, organizacyjne warunki pracy szkoły oraz metody pracy nauczyciela. Gdy program nauczania nie jest dostatecznie przystosowany do możliwości umysłowych dzieci w danym wieku życia, w procesie uczenia się dzieci występuje wiele trudności, których narastanie prowadzi czasem do jawnych niepowodzeń szkolnych. Inną wadą programów nauczania, na którą zwraca się w badaniach nad przyczynami niepowodzeń szkolnych, jest ich przeładunek. Ponadto programy nauczania są na ogół przystosowane do możliwości dzieci przeciętnie zdolnych. Wyniki procesu nauczania zależą jednak w najwyższym stopniu od nauczyciela, metod i narzędzi jego pracy. Program, pomoce szkolne, wiedza pedagogiczna i ogólna nauczyciela

stanowią narzędzie jego pracy dydaktycznej. Konkretny przebieg procesu nauczania wyznaczony jest przez kwalifikacje zawodowe, stosunek do pracy i cechy osobowości nauczyciela. Poznanie uczniów i właściwe kierowanie ich uczeniem się, częsta kontrola wiadomości i nadzorowanie toku ich pracy oraz organizowanie pracy poszczególnych uczniów i grup stanowią warunki powodzenia w pracy dydaktycznej. Środowisko rodzinne jest podstawowym środowiskiem wychowawczym dziecka. Gdy w środowisku rodzinnym dziecka brak jest bodźców intelektualnych, gdy rodzice nie przejawiają żadnych zainteresowań kulturalnych i tłumią jego zainteresowania poznawcze, lekceważą jego naukę, a obowiązek uczęszczania do szkoły traktują jako narzuconą konieczność, dziecku brak jest bodźców koniecznych dla rozwoju umysłowego. Jeśli ponadto w rodzinie panuje atmosfera niepokoju uczuciowego, trudności materialnych i nieładu zewnętrznego, dziecko nie ma ani zewnętrznych, ani też psychicznych warunków dla pomyślnego wykonywania swojej pracy szkolnej i osiągnięcia w niej pozytywnych i zadawalających wyników. Na osiągnięcia szkolne mają również wpływ właściwości fizyczne dziecka tj. poziom rozwoju fizycznego i stan zdrowia. Długotrwałe i częste choroby powodują absencję w szkole i tym samym oczywiście, wpływają ujemnie na pracę szkolną ucznia. Pewne braki fizyczne jak krótkowzroczność lub słaby słuch mogą przeszkadzać w korzystaniu z lekcji, zwłaszcza gdy nauczyciel nie orientuje się, jaki jest stan zdrowia dziecka.

Problem osiągnięć szkolnych jest skomplikowany, uzależniony od wielu czynników, podobnie jak cały proces uczenia się i nauczania. Dlatego też powodzenie w pracy szkolnej jest problemem rodziców, nauczycieli i społeczeństwa. Środowisko uczenia się jest integralnym elementem procesu edukacyjnego. Dla koniecznego uproszczenia (odniesienia do praktyki dydaktycznej) środowisko uczenia się to korelacja i współdziałanie czterech głównych elementów:

- uczącego się (kto?),
- nauczycieli (z kim?),
- treści (uczyć się czego?),
- obiektów, sprzętu i technologii (uczyć się gdzie i za pomocą czego?).

Obecnie psychologowie sugerują dogłębne przemyślenie zadań szkoły jako organizacji (instytucji) i miejsca, w którym odbywa się uczenie się. Według nich, szkoła powinna w większym stopniu przypominać naturalne środowisko, w którym przebiega uczenie się, czyli odpowiednio akcentować i wykorzystywać trzy główne komponenty:

1. Zainteresowania (pasje) uczącego się — nie jest możliwe zatrzymanie uczenia się kogoś, kto podąża za swoją pasją.
2. Wyobraźnię — zasadnicze staje się zadawanie pytań, w rodzaju co się wydarzy, jeżeli...?, które jest ważniejsze niż udzielanie ostatecznych odpowiedzi, co umożliwi kreatywne znajdowanie rozwiązań w odniesieniu do zadań, przed którymi staje współczesny uczący się;

3. Ograniczenia, z jakimi ma do czynienia uczący się — dotyczy relacji pomiędzy kreatywnym podejściem do zadań a nawiązaniem do istniejących ograniczeń i przeszkód.

#### **Uczenie się roli. Klasa szkolna jako środowisko społeczne i wychowawcze**

Każdy człowiek, jako istota społeczna, przez całe życie bytuje w grupie społecznej. Początkowo jest to rodzina, później grupy rówieśnicze. Współczesna szkoła wychowuje przez grupę i w ramach grupy. Klasa szkolna to mała grupa społeczna, utworzona w sposób instytucjonalny, o dwoistej strukturze społecznej (formalnej i nieformalnej). Mieczysław Łobocki, nawiązując do definicji grupy społecznej tak określa klasę szkolną: Klasa jest zespołem składającym się z uczniów wzajemnie na siebie oddziaływujących którzy różnią się zajmowanymi w nim pozycjami i rolami oraz mają wspólny system wartości i norm regulujących ich zachowanie w istotnych dla klasy sprawach. Zespół klasowy jest też, a może nawet przede wszystkim, środowiskiem wychowawczym - w niej dokonuje się proces przekazywania wzorów zachowań, norm moralnych, kształtowanie postaw. Andrzej Janowski wymienia następujące specyficzne cechy klasy szkolnej jako grupy społecznej:

- Niedobrowolny przydział uczniów, niejako przymusowa przynależność do określonego zespołu.
- Klasa jest częścią struktury organizacyjnej szkoły. Wiele działań jest w niej z góry określonych poprzez rytm życia i działań szkoły jako całości.
- Struktura nieformalna klasy w dużym stopniu może tworzyć się spontanicznie, w wyniku wzajemnych kontaktów uczniów.
- W zespole klasowym tworzą się mniejsze grupy koleżeńskie, w których porozumiewanie się jest znacznie ułatwione. Układ miejsc, jakie zajmują poszczególni członkowie grupy względem siebie, nazywamy strukturą grupy. Miejsce jednostki w tej strukturze określamy jako pozycję jednostki.

Środowisko szkolne jest szerokie i złożone. Nauczyciel poznając klasę szkolną musi najpierw skoncentrować się na jej wewnętrznej strukturze. Postawy ucznia wobec rzeczywistości, wobec rówieśników i wobec samego siebie są uwarunkowane wewnętrzną pozycją, jaką każda jednostka posiada. Składają się na nią poprzednie doświadczenia w rodzinie i szkole, wcześniej wytworzone potrzeby, możliwości, oczekiwania, odnoszące się do obiektywnie zajmowanej pozycji w życiu oraz do pozycji, jaką uczeń chciałby zajmować.

Zbigniew Zaborowski wyróżnia kilka rodzajów stosunków społecznych w klasie szkolnej. Pomiędzy poszczególnymi jednostkami zachodzą kontakty interpersonalne, czyli interakcje. W procesie wykonywania wspólnych zadań kształtują się stosunki rzeczowe. W ich ramach dokonują się ustalenia zakresu podejmowania prac, kierownictwa i odpowiedzialności. Na podłożu wizji osobistych, emocjonalnych kontaktów pomiędzy uczniami powstają stosunki osobowe, wśród nich - koleżeńskie i przyjacielskie. W klasie szkolnej mają również miejsce stosunki międzygrupowe. Mogą one

polegać na współpracy lub współzawodnictwie pomiędzy grupami wewnątrz klasy. Stosunki pomiędzy jednostką a grupą mogą mieć charakter pozytywny lub negatywny. Uczeń może być pozytywnie nastawiony do zespołu, w którym przebywa, przestrzegać norm grupowych, solidaryzować się z kolegami. Takie postępowanie zapewnia zazwyczaj wzajemność tzn. pozytywny stosunek grupy do jednostki. Może być jednak tak, że uczeń jest negatywnie ustosunkowany do grupy, nie nawiązuje bliższych kontaktów z kolegami, nie potrafi współdziałać - sam wyłącza się z życia grupy lub jest przez nią izolowany, czy nawet odrzucany. Badania przeprowadzone przez pedagogów społecznych wykazały, że człowiek inaczej działa w obecności innych osób niż wówczas, gdy jest sam. Przebywanie w grupie wywołuje poczucie pewnego napięcia emocjonalnego. Jednostka bardzo silnie ulega wpływom grupy, wytwarzającym się normom i zwyczajom. Ma to miejsce również w klasie szkolnej ponieważ:

- W klasie dziecko przebywa od wczesnych lat, wtedy gdy jest najbardziej podatne na wszelkie wpływy otoczenia.
- Okres wpływu grupy klasowej jest bardzo długi. W tym czasie dokonuje się olbrzymi rozwój osobowości.
- Dziecko uczestniczy w życiu klasy pełniąc swą osobowość. Zdobywa wiedzę, umiejętności, nawyki, zaspokajają bardzo ważne potrzeby psychiczne (uznania, akceptacji, kontaktu emocjonalnego), rozwija zainteresowania, uczy się współżycia i współdziałania z innymi, przechodzi niezbędny trening w nawiązywaniu kontaktów społecznych.
- Klasa jest grupą poddaną przewodnictwu i kontroli nauczyciela-wychowawcy, który nie tylko czuwa nad przebiegiem procesów wychowawczych, ale je kształtuje, celowo i świadomie wpływa na bieg wydarzeń i stosunki w klasie. Jednostki nieakceptowane nie mogą znaleźć satysfakcji przebywając w grupie, która nie stwarza im możliwości normalnego funkcjonowania społecznego. Pociągnąć to za sobą może objawy nieprzystosowania społecznego

#### **Czynniki wpływające na powstanie sytuacji motywacyjnych ucznia**

Pierwszą grupę czynników, które mogą mieć wpływ na powstawanie i tworzenie sytuacji motywacyjnych ucznia stanowią tzw. warunki wewnętrzne ucznia. Są to m.in. zadatki anatomiczno-fizjologiczne, struktura i pobudliwość układu nerwowego, aktualny stan zdrowia fizycznego i psychicznego, funkcje instrumentalne -zdolności, zdobyta wiedza, umiejętności, nawyki oraz ukształtowane postawy.

Do drugiej grupy czynników zalicza tzw. warunki zewnętrzne, wśród których na pierwszym miejscu wymienia tzw. "wyzwalającą osobowość nauczyciela" i styl prowadzenia przez niego (model komunikacji w relacjach uczeń-nauczyciel, system oceniania i metody i techniki nauczania), wpływ grupy rówieśników, z którymi się kontaktuje oraz nie zawsze przez ucznia uświadomiony i akceptowany wpływ rodziców.



Ponadto ważnym czynnikiem motywacyjnym jest organizacja środowiska dydaktycznego ucznia, tzn. wyposażenie i estetyka pracowni, organizacja pracy, wykorzystanie środków dydaktycznych, jakość podręczników oraz warunki higieniczno- sanitarne i zdrowotne, a także osobowość nauczyciela i styl prowadzenia przez niego zajęć.

### **Motywacja wewnętrzna uczniów do uczenia się**

Bardzo ważnymi czynnikami determinującymi efektywność procesu uczenia się są cechy osobowościowe ucznia: jego temperament, poziom ambicji i samomotywacji, odporność na stres i presję otoczenia, otwartość na zmiany.

J. Putkiewicz wyróżnia kilka kategorii czynników motywujących uczniów do nauki szkolnej :

- motywy poznawcze i zainteresowania. Uczniowie pragną poznać dobrze wiadomości szkolne i chociaż pragnienie wiedzy występuje w różnym stopniu, u jednych jest silniejsze, u innych słabsze, to jednak oni łatwiej pokonują trudności i szybciej wykonują zadania.
- motywy społeczno-ideowe; w miarę kontynuowania nauki i zdobywania coraz więcej wiadomości uczniowie dostrzegają nie tylko cele osobiste, ale i społeczne w pracy szkolnej. Zaczyna tworzyć się przekonanie o społecznym użytku zdobytych wiadomości i kształtować pogląd na rolę, jaką w przyszłości będzie uczeń spełniać w społeczeństwie.
- motywy ambicyjne; często występują one bardzo wyraźnie i mogą wpływać na powstawanie niepożądanych form działania egoistycznego ucznia.
- motywy praktyczne zawodowe związane z wyborem przyszłego zawodu i przejściem przez wymagane stopnie, prowadzące do osiągnięcia danego zawodu. Uczniowie zaczynają klasyfikować przedmioty szkolne na ważne, przydatne im i nieprzydatne.
- motywy praktyczne szkolne, odnoszące się do celów doraźnych, osiąganych przez uczniów w czasie nauki w szkole. Te motywy zapewniają uczniowi spokój w szkole i w domu, pozwalają na pozytywne osiągnięcia, ale nie rozbudzają zainteresowania nauką ani dążeń do pogłębiania wiadomości szkolnych.
- motywy lękowe, występujące dosyć często i będące jedną z pobudek uczenia się.

Istoty jest fakt, że zaspokojenie potrzeby uznania staje się istotnym bodźcem działania uczniów w szkole - każdy uczeń oczekuje aprobaty swojej pracy, uznania i zachęty, dlatego też w pracy nauczyciela bardzo liczy się podmiotowe traktowanie uczniów, życzliwość, dobre słowo i uśmiech nauczyciela. W sytuacji, gdy uczeń znajdzie uznanie za swoje działania i wysiłki - zaczyna on wierzyć we własne siły, rodzi się w nim poczucie wartości, przydatności i użyteczności społecznej, chętniej uczęszcza do szkoły, z przyjemnością wykonuje polecenia nauczyciela, jest aktywny i pracowity.

Motywacja wewnętrzna związana z zainteresowaniami i planami na przyszłość oraz potrzebami uzyskania uznania i aprobaty otoczenia jest bardzo ważnym czynnikiem motywującym do nauki i wywiera decydujący wpływ na efektywność uczenia się i wyniki szkolne uczniów.

### **Wpływ rodziców na poziom motywacji uczniów**

Bardzo duży wpływ na efektywność uczenia się ma ocena samego siebie przez ucznia subiektywna, aczkolwiek nie zawsze realistyczna samoocena własnych możliwości i zdolności, wyników własnych działań i decyzji. W przeprowadzonych badaniach nad rozwojem samooceny wśród uczniów stwierdzono, że dzieci z wysoką samooceną wypadały lepiej niż dzieci o podobnych zdolnościach, lecz z niższą samooceną.

Szkolne wyniki uczniów są w dużym stopniu efektem (nie zawsze uświadamianego przez dzieci) wpływu rodziców: zachęty i aprobaty z ich strony, stylu wychowania i sposobu traktowania dzieci przez rodziców, które to czynniki determinują w dużym stopniu poziom samooceny szczególnie młodszych uczniów.

Osobowość ucznia jako najważniejszy motywator do nauki oceniła ponad połowa badanych uczniów szkół średnich.

Przebieg i efekty nauczania w dużej mierze zależą od osobowości nauczyciela i stylu prowadzenia przez niego zajęć, czyli od tego: kto, jak i czego naucza podczas zajęć szkolnych, jak jest organizowane nauczanie oraz od jakości komunikacji nauczyciel-uczeń. W procesie edukacyjnym ważne jest uwzględnienie właściwości rozwojowych i indywidualnych cech ucznia, jak również indywidualnych cech nauczyciela, które w pracy dydaktyczno-wychowawczej w znacznej mierze decydują o sposobie porozumiewania się z uczniami i w efekcie wpływają na jakość relacji uczeń-nauczyciel i na poziom motywacji uczniów do nauki.

Niedocenianym przez uczniów czynnikiem, który wpływa na poziom motywacji, uznanym jednak przez psychologów za odgrywający bardzo dużą rolę jest wpływ rodziców.

W procesie nauczania i wychowywania uczniów ważne jest, aby opierać się na motywacji wewnętrznej jako zasadniczej motywacji do uczenia się oraz w ramach relacji uczeń-nauczyciel rozwijać naturalną chęć uczniów do zdobywania wiedzy i rozwoju osobowości.

Małgorzata Wąsiewicz

Szkoła Podstawowa im. Obrońców Tobruku w Tomicach

#### **Bibliografia:**

1. Mieczysław Jędrzejczyk, *Motywacja w procesie edukacyjnym. Artykuł*
2. M. Łobocki, *Wychowanie w klasie szkolnej. Z zagadnień dydaktyki grupowej*, Warszawa 1974, WSiP
3. J. Ł. Kołomiński, *Dziecięce przyjaźnie, sympatie i niechęci*, Warszawa 1982, WSiP
4. Z. Zaborowski, *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*, Warszawa 1964, PWN
5. M. Skura, M. Lisicki, *Za progiem. Jak rozwija się dziecko i jaka jest rola nauczyciela w tym rozwoju*, Warszawa 2011, ORE